

indeks citiranih slavenskih rukopisa i starijih tiskovina, kazalo osobnih imena i kazalo mjesta) pružaju razne mogućnosti upotrebe ove knjige. Kao dopuna tekstu na samom kraju (str. 705-795) nalazi se i slikovni materijal koji ilustrira mnoge citirane spomenike.

Iz svega navedenoga razvidno je da je knjiga M. Garzanitija o staroslavenskom prijevodu evanđelja djelo zavidne znanstvene kvalitete. Ovom je knjigom autor na jednome mjestu okupio sva dosadašnja istraživanja slavenske verzije evanđelja i opisao sva izdanja slavenskih rukopisnih evanđelja i time pružio budućim istraživačima ove tematike neophodan i nezaobilazan izvor podataka. Knjiga M. Garzanitija znatno je usavršila poznavanje slavenske *Biblije* i približila stanje njezina istraživanja razini istraženosti u drugim biblijskim znanostima.

VESNA BADURINA-STIPČEVIĆ

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ »СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ«, ЦЕНТЪР ЗА СЛАВЯНО-ВИЗАНТИЙСКИ ПРОУЧВАНИЯ »ИВАН ДУЙЧЕВ« = ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA "ST. KLIMENT OHRIDSKI" CENTRE DE RECHERCHES SLAVO-BYZANTINES "IVAN DUJČEV", tom 89 (8), (za 1997. g.), Sofija 2001., str. 5-189 + ilustracije

Knjiga sadrži 13 priloga što su izvorno trebali biti objavljeni pod zajedničkim naslovom *Lingvistika, arheografija, tekstologija* u 2. svesku izdanja u spomen na akademika i profesora Ivana Dujčeva (1907.-1986.),¹ a u sklopu serije *Studia Slavico-Byzantina et Mediaevalia Europea*. No, vrijeme objavljivanja se proteglo (zbog čega se Uredništvo ispričava autorima), pa su tek nakon 15 godina članci ugledali svjetlo dana u 89. tomu *Godišnjaka* sofijskoga sveučilišta, tj. njegova centra posvećena velikom znanstveniku Ivanu Dujčevu. Budući da su tekstovi bili predani za tisak već 1987. godine, to se u bibliografijama uz pojedine članke razumljivo ne nalaze noviji objavljeni radovi.

Objavljeni tekstovi obrađuju raznorodne teme s područja paleoslavistike i bizantinistike, tekstologije, književne povijesti i teorije, muzikologije, teologije te povijesti. Neki se od njih izravno nastavljaju na rezultate proučavanja prof. Dujčeva.

¹ Prvi je svezak radova u čast prof. Dujčeva objavljen 1989. godine.

Thomas ŠPIDLÍK, *L' esperienza della luce in Simeone il Nuovo Teologo. La divinizzazione dell'uomo: il problema di "sentirla"* (5-15). Članak se dotiče pojedinih aspekata povijesti istočne duhovnosti, napose teološko-psiholoških pitanja u okvir kojih smješta osobu i djelo bizantskoga mistika Simenona Novog Teologa (922-1022). Njegove su vizije pune metafora i simbolike svjetla, a temeljne su mu misli vezane uz pojam »duhovnoga čovjeka« kao čovjeka u kojemu se postvario Duh Sveti.

Юрий БЕГУНОВ, *Следы «беседи» Козми Пресвитера в Византии и Германии*, (17-30). U ovoj komparatističkoj studiji autor piše o širokoj rasprostranjenosti *Besjeda* u Rusiji, Ukrajini, Srbiji, na Sinajskom poluotoku te Gruziji. Taj je protubogumilski sastav, drži Begunov, bio raširen i u neslavenskim dijelovima Europe; početkom 12. stoljeća bio je poznat u Njemačkoj. U benediktinskoj opatiji Лорш (a riječ je o znamenitoj opatiji Lorsch u saveznoj pokrajini Hessen, koja je bila među najbogatijima u Njemačkoj do 1621. g. kada je uništena u požaru, op. M.-A. D.) napisana je latinska *Epistola plena lacrimarum*. Ona ima srodnih, pače istih sadržajnih i teoloških crta s *Besjedama*, pa je riječ o preradi Kozmina djela, budući da je on bio vrlo cijenjeni autoritet protiv bogumilske hereze koja se širila Europom.

Horace G. LUNT, *ПОВѢСТЬ ВРѢМЕНЬНЫХЪ ЛѢТЪ OR ПОВѢСТЬ ВРѢМЕНЪ И ЛѢТЪ?* (31-41) Autor u članku postavlja zanimljivo pitanje o naslovu najstarijega teksta toga žanra među Slavenima. Izraz *временнаê lêta* ima različita značenja, a autor smatra kako sintagma *временныхъ лѣтъ* ne može značiti »proteklih godina«, nego jednostavno »godinâ« (gen. pl.). Stoga nakon detaljne argumentacije iznosi stav kako je ispravan oblik zapravo *Повѣсть времянь и лѣтъ*, jer kao takav odgovara naslovu jednoga djela povijesnoga sadržaja i značaja.

Marko JAPUNDŽIĆ, *Istočnobizantinski obred kod Hrvata* (43-51).² Na susretištu Istočnoga i Zapadnoga rimskog carstva, Hrvatska je baštinila vjersko-obredne utjecaje kako zapadne (rimске) crkve (čiji se utjecaj protezao sve do Soluna), tako i bizantskoga obreda (koji se proširio do u prostore Panonije, npr. u dijelove današnje Mađarske). Nadovezujući se na rezultate istraživanja prof. Dujčeva, autor piše o supostojanju latinskoga obreda (od vremena Karla

² Opširnija verzija ovoga rada objavljena je u knjizi *Tragom hrvatskoga glagolizma*, Zagreb 1995. u kojoj su urednici P. Bašić i S. Damjanović skupili Japundžićeve studije i članke. Tamo rad dolazi pod naslovom »Istočno-bizantinski obred u hrvatskim krajevima« (str. 47-58), a u bilj. 1 stoji kako je rad prvotno bio objavljen 1967. godine. To znači da se M. Japundžić tom problematikom bavio dugi niz godina.

Velikoga) i bizantinskoga obreda (od 7./8. stoljeća) na današnjem prostoru Hrvatske. Prodor Turaka u 16. st. donio je rušenje crkava i samostana oba obreda. Autor smatra da je kasnije, pod utjecajem grčkih monaha izbjeglica, većina sljedbenika bizantskoga obreda prihvatila pravoslavlje.

Francis THOMSON, *Greek, Latin and Slavonic – a Mediaeval Variant of the Theory of the Three Sacred Languages in the Late Middle High German Translation of William Durandus' RATIONALE DIVINORUM OFFICIORUM, together with a Note on its Slavonic Translation* (53-71). Guillaume Durandus, aktivan jurističar, liturgičar i pisac-kompilator u 13. stoljeću, u svo- me najznačajnijem djelu *Rationale Divinorum Officiorum* nastojao je na tipi- čno srednjovjekovni alegorijsko-egzegetski način, na četiri razine, protumačiti najvažnije crkvene službe, blagdane i ceremonije. U njemačkoj verziji toga dje- la, iz pera nepoznatog prevoditelja, u odjeljku o tri sveta ili posvećena jezika na kojima valja slaviti Boga, hebrejski je jezik zamijenjen slavenskim (*windisch*). Anonimni autor kao razlog ili opravdanje tomu navodi kako su Židovi odbacili Boga, a da Slaveni na svome jeziku služe mise te je »slavenski jezik« u liturgiji veoma raširen. Pritom je, drži Thomson, prevoditelj mislio na zapadnu liturgiju i na glagoljsko pismo. Takav stav nije prihvaćen, dapače ostao je nepoznat. Pojavio se tek 320 godina kasnije, kada je u Rusiji preveden jedan dio Durran- dusova djela.

Heinz MIKLAS, *Ein Steckbrief zu: Anastasius Sinaita, DE PRESBYTERIS PECCANTIBUS ET DE SACRA COMMUNIONE* (73-78). U članku se autor osvrće na izvatke iz raznih djela koji se nalaze skupljeni u rukopisu *Berlinski Sbornik* iz 14. stoljeća. Teško je takve knjige analizirati s kodikološkog, teksto- loškog, sadržajnog i književnopovijesnog stajališta. Autor se zadržava na uspo- redbi grčkoga teksta *De presbyteris* i sačuvanoga mu slavenskog prijevoda. To je, piše Miklas, tek početak sustavnoga istraživanja, ali je već sada bjelodano kako valja ispraviti predrasude o tome kako je svaka promjena u slavenskom prijevodu uzrokovana nerazumijevanjem jezika grčkog predloška i nedovolj- nom obrazovanošću prevoditelja.

Erich TRAPP, *Sprachliche Bemerkungen zum Spottgedicht des Johannes Katrares* (79-83). Autor drži neadekvatnim postojeći stav u bizantinistici, da se kasnosrednjovjekovna grčka književnost može strogo i bez ostatka dijeliti na onu pisanu pučkim jezikom (»*volkssprachlich*«) te na onu pisanu visokim sti- lom, čistim jezikom (»*hochsprachlich*«). Naime, postojali su brojni »prie- lazni« oblici ili stupnjevi, u koje spada i pjesma rugalica iz pera I. Katraresa, a

autor se osvrće na jezične značajke koje ilustriraju tu »prijelaznost« ili »miješanje« u jeziku.

Anica NAZOR, *Prijevod »Lucidara« Honorija Augustodunensisa u glagoljskom prijepisu* (85-112).³ Autorica objavljuje tekst mlađe i kraće redakcije Honorijeva latinskoga *Elucidarija*, do tada nepoznate u glagoljaškoj literaturi. Otkrila ga je u glagoljskom zborniku iz 15. stoljeća, koji se čuva u Sieni (Biblioteca comunale, sign. X.VI. 13, f. 37-59). Tim otkrićem autorica je pokazala kako su hrvatski glagoljaši poznavali obje verzije »Lucidara«: otprije poznatu u dva glagoljska zbornika prevedenu (*Petrisovu*, 1468. g. i *Žgombićevu*, 16. st.) širu, njemačku kompilaciju za opće obrazovanje, te kraću latinsku redakciju kao učeno teološko djelo.

Christian HANNICK, *Das Sticheron Prosomion Οἶκος τοῦ Εὐφραθά und seine Verwendung im Menaion* (113-125). Članak donosi detaljnu analizu prosomija koji je poslužio kao uzor mnogim sličnim slavenskim ostvarajima. Grčki tekst stihire na Uznesenje križa također je uspoređen s brojnim slavenskim rukopisima i tiskanim knjigama iz 17. i 18. stoljeća, što je vrijedan prinos usporednomu proučavanju himnografije istočnoga obreda. Muzikološka je tema i posljednjega priloga u zborniku, Marian ROBERTSON, *The Good Friday Trisagion of the Coptic Church (A Musical Transcription and Analysis)* (177-189).

Vittorio PERI, *Le liturgie Slave nelle conoscenze di Benedetto XIV e della sua curia* (127-159). Autor obrađuje tri dokumenta iz Vatikanskoga Tajnog Arhiva koja se dotiču slavenske liturgije, upravo obreda *slavo-romano*. To su zapisi G. S. Assemanija, tekst/disertacija mons. N. Antonellija o uporabi »Linguae Illyricae« u liturgiji, te tekst s konferencije održane god. 1748., posvećene podrijetlu, napretku i različitostima ilirske ili slavenske liturgije. Svi su zapisi donijeti u cjelini.

Paul ZUMTHOR, *La Poésie et la Voix* (161-167) nadahnut je književno-teorijski i antropološki esej o poeziji kao zapisanu tekstu, te njezinoj/njegovoj vezi s ljudskim tijelom, »posredstvom« izvedbe, govora i geste. Svako je djelo plod doticaja tekstualnog podatka s okolinom, a obje sfere su formalizirane i teže jednoj estetici. Diskurs kroz izvedbu može postati komentar; naracija i tumačenje stapaju se u usmeno (tj. izgovorenoj) poeziji. Tekst u izvedbi postaje

³ Budući da je ovaj članak bio predan za tisak davne 1987. godine, nije spomenut opis Sien-skoga zbornika što ga je u međuvremenu objavio K. Stančev, *Miscellanea di Siena (sienski zbornik): Un inedito manoscritto croato-glagolitico del XV secolo* (Siena, Bibl. comunale, Ms. X. VI.13), *Ricerche slavistiche* vol. 38 (1991), 13-52.

glas, izvedba semiotički modificira tekst i stvara nova pravila semantike. Glas i gesta neminovno »suraduju« s pisanim tekstom da bi stvorili smisao – jednu višeslojnu, ali nedjeljivu cjelinu.

Йеромонах Иннокентий ПАВЛОВ, *О принципах научного издания славянского перевода Священного Писания* (169-176). Autor daje svoj prijedlog pristupa i obrade materijala pri znanstvenom izdanju slavenskoga prijevoda *Biblije*, zamašnoga međunarodnog interdisciplinarnog projekta. Polazeći od načela koja su predložili I. E. Jevsjejev i A. V. Mihajlov, članovi Komisije pri Petrogradskoj duhovnoj akademiji, Pavlov piše o različitim »slojevima« prijevoda *Biblije* (od ćirilometodskih tekstova, do onih prevedenih kasnije, npr. u Bugarskoj za vladavine cara Simeona) te o načinima na koje bi ih valjalo obraditi i kritički objaviti. Pritom naglašava važnost hrvatskih glagoljskih tekstova Sv. pisma, jer je u nekima od njih sačuvana znatna starina.

Tiskarske pogreške u ovome zborniku nisu takve da bi onemogućile razumijevanje tekstova. Šteta je što objavljeni radovi nemaju sažetaka, a oni bi zacijelo pridonijeli preglednosti materijala. No, i ovako koncipiran, *Godišnjak Sofijskoga Univerziteta »Sv. Kliment Ohridski«* bit će vrijedan prinos svakoj stručnoj biblioteci.

MARIJA-ANA DÜRRIGL

STJEPAN DAMJANOVIĆ, *Slovo iskona: Staroslavenska / starohrvatska čitanka*. Matica hrvatska, Zagreb 2002., 295 str.

Knjiga je podijeljena na četiri dijela: *I. Uvodni tekstovi*, *II. Kanon staroslavenskih spisa*, *III. Redakcije i recenzije* i *IV. Ćirilometodsko naslijeđe u hrvatskom srednjem vijeku*. Ispred tih dijelova je *Predgovor* u kojemu autor obrazlaže koncepciju, ciljeve i namjenu knjige, a na kraju su kazalo imena i predmetno kazalo.

U uvodnom dijelu čitatelj se upoznaje s počecima slavenske pismenosti i postankom najstarijega slavenskog književnog jezika te s postankom i razvojem pisama kojima su pisani tekstovi na tom jeziku. Prvo poglavlje *Sveta solunska braća* govori o životu i djelovanju Svete braće Ćirila i Metoda i o značenju njihova djela za slavenske narode. Čini ga šest potpoglavlja: *Solunjani*, *Konstantin Filozof*, *Braća u Moravskoj i Panoniji*, *U Veneciji i Rimu*, *Metod na vjetrometini* i *Značenje*. Damjanović zatim, u poglavlju *Konstantinove polemike*, u kratkim crtama portretira tvorca slavenske pismenosti sv. Ćirila s pomoću